

Neve Gordon and Nicola Perugini *Human Shields: A History of People in the Line of Fire*. Oakland: University of California Press. 2020. 312 pp.

פרופ' איל בן-ארי

מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון והמכללה האקדמית כנרת

ספרם של ניב גורדון וניקולה פרוג'יני עוסק בתופעה בעלת שורשים היסטוריים ומשמעויות גלובליות עכשוויות: המסגרות השיחיות, משטרי הלגיטימציה והפרקטיקות הכרוכות בשימוש בבני אדם כ"מגינים אנושיים". הספר משלב היסטוריה חברתית, שרטוט מסגרות חוקיות (שבעצמן מתפתחות) וניתוח תרבותי-חברתי. חשיבותו נובעת מן ההקשר של מה שמכונות "המלחמות החדשות" או "מלחמות היברידיות". בקונפליקטים אלו הקווים בין לוחמים ולא לוחמים מיטשטשים, ואכן אותם אוקסימורונים – "מגינים אנושיים" או "אלימות הומנית" – תופסים את בעייתיות האבחנה. אין פלא אפוא, כפי שהמחברים מסבירים, שסוגיית המגינים האנושיים צפה דווקא בתקופה של התחזקות לוחמה לא סדירה. גורדון ופרוג'יני מסבירים שהשימוש ב"מגינים אנושיים" נועד למגוון מטרות: להרתיע אויבים מהתקפות אלימות; לשמור על קבוצות או אתרים; למחות על פעולות מדינתיות. בהקשר זה הם מבחינים בין מגינים מתנדבים המתגייסים מרצונם להגן על קבוצה או מטרה מפני אויבים חיצוניים, ובין מגינים שאינם מתנדבים והופכים למגינים מתוך כורח. השימוש העשיר בדוגמאות היסטוריות מגוונות משכנע, ועושה קונקרטיזציה אנושית לטענות המחברים. הדוגמאות מספקות תמונות של קורבנות כדי להדגיש את מחיר הקונפליקטים, אך גם סיפורי גבורה של אנשים הבוחרים להיות מגינים אנושיים על אחרים. נוסף על כך, הפרק כולל דוגמאות ממגינים אנושיים במשחקי מחשב, ומהמיליטריזציה של מחאה נגד פגיעה בסביבה או שימוש בפצצות אטומיות. לטענת הכותבים, התהליך המרכזי של הפיכת המגינים האנושיים ל"כלי נשק" (weaponization) מתבטא בעיקר בקונפליקטים המתרחשים כמעט אך ורק באזורים שעברו דהקולוניזציה.

הספר מתבסס על מקורות משניים הכוללים ניתוחים היסטוריים, חוקיים, ומחקרים עכשוויים על הפעלת אלימות, ומלווה באוסף עשיר של תמונות, ציורים ואיורים המעשירים את הטקסט ומהדדים אותו.

בחלוקה גסה, לספר שני חלקים. החלק הראשון, פרקים היסטוריים הסוקרים כ-150 שנות קונפליקטים המוצגים באופן כרונולוגי, כאשר כל פרק מתמקד בקונפליקט או אירוע בתוך קונפליקט. הסקירה מאפשרת לקוראים להכיר בעומק ההיסטורי ובאופי הגלובלי של התופעה. החלק השני מורכב מפרקים נושאים הכוללים למשל הגנה על הסביבה, מחאה, ספרי הדרכה צבאיים, נשים וילדים כקטגוריה חברתית, או מלחמות מידע ותעמולה. אמנם המחברים בחרו להתחיל במלחמת האזרחים בארצות-הברית, אך הם מראים שהשימוש הרחב במגינים אנושיים כמדיניות החל רק עם

המלחמה הגרמנית-צרפתית, כאשר הצבא הגרמני השתמש באזרחים כאמצעי אפקטיבי נגד הכוחות הלא סדירים הצרפתיים. בשני הקונפליקטים רק קבוצות בעלות סטטוס גבוה נחשבו בעלות חשיבות מספקת כדי להיות מגינים.

הפרקים על שתי מערכות החוק הרלוונטיות – חוקי מלחמה וחוקי זכויות האדם – מסבירים כיצד נעשה ניסיון מתמיד לנטר את המתח שבין הלגיטימציה להתקפות צבאיות ובין השמירה על חייהם של לא לוחמים.

הניתוח השזור בין הפרקים מאפשר לקוראים להבין את ההבניות החברתיות והתרבותיות של מי "ראויים" לשמש כמגינים אנושיים. המחברים מראים שבעוד במלחמת הבורים בבריטים, לא לבנים נחשבו ללא רלוונטיים מכיוון שלא נשאו בסטטוס של אזרחים, המצב השתנה לחלוטין אחרי מלחמת העולם השנייה. בתקופה זאת חברי המדינות שעברו דה־קולוניזציה החלו להיחשב ראויים לשמש כמגינים אנושיים.

התמונה המתקבלת מספר זה היא של מערכות מיון המיושמות על אוכלוסיות שונות בנוגע להיותן מתאימות יותר או פחות לשמש מגינים אנושיים. המערכות בנויות על לוגיקה בינארית בין אנחנו/הם, ולובשת ביטויים תרבותיים ספציפיים כמו בין בני עמים מתורבתים לברברים; נוצרים/לא נוצרים; לבנים/לא לבנים. התוצאה של המיון כפולה. ראשית, המחברים מראים כיצד הקטגוריה של מגינים אנושיים גמישה ונתונה לפירוש בנסיבות פוליטיות שונות. שנית, האבחנות קשורות למשטרי הלגיטימציה של קונפליקטים – לצורות ההצדקה בנוגע להפעלת אלימות מאורגנת, בין שהיא מדינתית ובין שאינה מדינתית. כתוצאה מכך אנו מבינים את ההזדהות בקרב מדינות המערב עם מותה של רייצ'ל קורי, שהתייצבה בין בולדוזר ישראלי ובין ביתו של פלסטיני בעזה באנתפאדה השנייה מכיוון שהייתה לבנה, צעירה ואישה. באופן רחב יותר, מצאתי כי ספרם של גורדון ופרוג'יני מהדהד עם עבודותיו החשובות של יגיל לוי על היררכיות של מוות; על השאלה של "מי ראוי להיחפז לקורבן".

מגרעה אחת פוגמת במקצת בספר – הטענות במבוא חוזרות על עצמן פעם אחר פעם, ונותנות רושם שהמחברים קצת נמהרו להוציא את הספר.

עבורנו בישראל, ובמיוחד בקהילה המקצועית העוסקת בחקר צבאות והפעלת אלימות צבאית מאורגנת, הספר מלמד על עוצמתם של הכוחות המזוינים המדינתיים והצורות בהן הפעלת אלימות מעוגנת, מוצדקת וממוסגרת על־ידי תפיסות וסיווגים של אובייקטים "הראויים" להגנה או שאינם ראוי להגנה (expendable). זהו ספר חזק ומשכנע, שגרם לי פעם אחר פעם לא רק לחזור למחקרי על האנתפאדה השנייה ("נוהל שכך"), אלא גם להרהר בצורה שבה הצבא הישראלי מצדיק את פעולותיו בעזה ובלבנון.